

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2021.54.075>

УДК 330.83:334.722.8

JEL: B30

Сливка Т.О., кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6955-5539>
e-mail: tanya_slivka@ukr.net

ГЕНЕЗА КОРПОРАЦІЙ У ЛІБЕРАЛЬНІЙ МОДЕЛІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ¹

Стаття присвячена дослідженню історії становлення корпорацій та еволюції науково-теоретичного обґрунтування діяльності корпоративного сектору, ефективної структури самих корпорацій та їх значення для суспільства та економіки. Підкреслено значення корпорацій в економіці в контексті взаємодії держави і ринку. Метою статті є дослідження еволюції теоретичних підходів до визначення місця корпоративного сектору в ліберальній моделі ринкового господарства. Використані методи компаративістики та проблемно-персоніфікований підхід до дослідження історії економічних ідей. На основі історико-економічного узагальнення діяльності корпоративного сектору у ХХ ст. визначені основні етапи еволюції значення корпорацій в економіці. У результатах дослідження охарактеризовані основні етапи становлення корпорацій під час яких останні та їх роль в економіці еволюціонували у відповідь на зміни економічного середовища. Визначено двоякий характер впливу діяльності корпорацій на економіку та суспільство в умовах вільного ринку – забезпечення економічного зростання та прискорення технологічного прогресу на противагу негативним наслідкам монополізму. Встановлено, що необхідність мінімізації впливу деструктивних чинників і підсилення дії

¹ Публікація здійснюється за матеріалами виконання НДР «Еволюція парадигми та доктрин економічної взаємодії держави та ринку» № ДР 0119У103623 у ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

рушійних факторів розвитку корпоративного сектору сприяли зміні співвідношення держави і ринку з посиленням державного регулювання економіки. Отримані результати дослідження мають важливе значення для розуміння необхідності створення таких умов функціонування корпоративного сектору економіки, які б забезпечували максимально ефективно для суспільства використання можливостей корпорацій.

Ключові слова: корпорація, корпоративна теорія, ліберальна модель ринкової економіки, акціонерна власність, конкуренція, монополія, державне регулювання економіки.

Slyvka T.

GENESIS OF CORPORATIONS IN THE LIBERAL MODEL OF MARKET ECONOMY

The article is concerned with studying of the history of corporations and the evolution of scientific and theoretical justification of the activities in corporate sector, the effective corporations' structure and their importance for society and economy. The author emphasizes the importance of corporations in the economy in the context of interaction between state and market. The purpose of the article is to study the evolution of theoretical approaches to determining the place of the corporate sector in the liberal model of market economy. The methods of comparative studies and the problem-personified approach to the study of the history of economic ideas are used. Based on the historical and economic generalization of corporate sector's activities in the twentieth century, the main stages of evolution of the importance of corporations in the economy are determined. The results of the study give a description of the main stages of formation of corporations during which their role in the economy evolved in response to changes in the economic environment. The dual nature of the influence of corporations on economy and society in a free market is determined, which consists in ensuring economic growth and accelerating technological progress as opposed to the negative effects of monopoly. It is established that the need to minimize the impact of destructive factors and strengthen the driving factors of the corporate sector contributed to changes in the relationship between state and market with the strengthening of state regulation of the economy. The results of research are important for under-

standing the need to create such conditions for the functioning of the corporate sector, which would ensure the most efficient use of corporate opportunities for society.

Keywords: *corporation, corporate theory, liberal model of market economy, stock ownership, competition, monopoly, state regulation of economy.*

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні економічні відносини характеризуються посиленням інтеграції та все більшим поширенням діяльності транснаціональних корпорацій, що впливають на рівень цін та якість продукції, визначають напрями міжнародного руху капіталу, здійснюють найбільші інвестиції у НДДКР, формують структуру та рівень конкурентоспроможності національних економік і, таким чином, обумовлюють динаміку економічного розвитку країн. Фактично, корпорації в сучасних умовах є основною рушійною силою розвитку світової економіки. Вони трансформують глобальний економічний простір – світовий ринок, та визначають статус і перспективи національних держав. Водночас, забезпечення ефективного зростання економіки на основі діяльності корпорацій потребує створення відповідних умов функціонування корпоративного сектору, які б запобігали негативним наслідкам монополізму та забезпечували максимально ефективно для суспільства використання можливостей корпорацій. Саме цим й обумовлена необхідність вивчення теоретичних підходів до визначення місця і ролі корпорацій в економіці в контексті взаємодії держави і ринку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню історії становлення теорії корпорації та сучасного функціонування корпоративного сектору присвячений ряд вітчизняних та зарубіжних наукових праць. Зокрема такі автори як Т. Грінка [4], Є. Редзюк [13], Л. Руденко-Сударєва [15], Н. Супрун [14], Ю. Уманців [16], Т. Яркова [17] та ін. досліджують діяльність корпорацій у контексті сучасного розвитку економіки України, соціальної відповідальності, ролі корпоративного сектору в світовій економіці та його взаємодії з державою. Історико-економічний аналіз становлення і розвитку корпоративного сектору та корпоративної соціальної відповідальності здійснено у працях зарубіжних авторів – А. Грінспена [3], Л. Давоуді [23], Дж. Дарі-Маттіаччі [22], А. Керролла [20] та інших.

Мета статті – дослідити еволюцію місця і ролі корпорацій в ліберальній моделі ринкової економіки, прослідкувати відображення трансформації корпоративних організацій та їхньої суспільної ролі в розвитку корпоративної теорії.

Основні результати дослідження. Сучасні ТНК фактично виступають на світовому ринку незалежним суб'єктом, що конкурує з національними державами при цьому все ще зберігаючи ознаки національної приналежності, що обумовлені особливостями країн їх походження і специфічними рисами корпоративного управління [15, с. 19]. Водночас, акціонерна власність дозволяє здійснювати експансію корпорацій поза межами країн їхнього первинного базування шляхом торгівлі акціями на світових фондових біржах, здійснення транскордонних злиттів і поглинань компаній, використання розгалуженої мережі постачань в різних країнах тощо. Таким чином, сучасні корпорації долають кордони країн і поступово все більше втрачають ознаки національної приналежності, а країни первинного базування ТНК розглядаються лише в контексті переваг розміщення. Утім серед найбільших корпорацій світу переважна більшість походить з країн з англосаксонською моделлю ринкової економіки.

Однак корпоратизація не є новітнім феноменом сучасного глобалізованого світу. Появі корпорацій передували історичні умови, що пов'язані зі швидким зростанням торгівлі, що особливо пожвавилася після відкриття нових морських шляхів та територій, а також у результаті розвитку промисловості. Загальноприйнятою є думка, що першими акціонерними товариствами були колоніальні компанії з освоєння нових територій, засновані ще у XVI–XVII ст. в Англії, Голландії, Франції задля акумуляції фінансових ресурсів, яких не мали уряди цих країн. Слід зазначити, що на думку сучасних дослідників, створення корпоративних організацій відбувалося лише за умов відсутності ризику експропріації капіталу і доходів державою. Швидшого розвитку та більшого успіху досягли корпорації, що діяли за більш ліберальних умов на відміну від організації колоніальної торгівлі у вигляді королівської монополії у таких країнах як, наприклад, Іспанія чи Португалія [22, с. 195].

Таким чином, об'єднання приватних капіталів одночасно з державною підтримкою дозволило створити ефективний економічний інструмент задля освоєння нових ринків. Дивіденди на вкладений капітал у перших акціонерних компаніях сягали 300%

[7, с. 3]. Нова форма організації бізнесу виявилася надзвичайно прибутковою, що спричинило швидке зростання кількості акціонерних компаній, ажіотаж та згодом шахрайство. Бурхливий розвиток акціонерної форми підприємництва аж до кінця XVIII ст. за умов відсутності державного регулювання та ефективного корпоративного управління призвів до хвилі банкрутств у ряді європейських країн.

Прогресивними для того часу були ідеї представника пізнього меркантилізму Джона Ло, який на основі централізації, асоціації капіталів заснував у 1717 р. Міссісіпську компанію, що повинна була займатися освоєнням французьких колоній у Північній Америці. На відміну від англійської та голландської Ост-Індських компаній, які були закритими акціонерними товариствами, акції компанії Дж. Ло призначалися для продажу відносно широкому колу осіб та для активного обігу на біржі [2, с. 100]. Міссісіпська компанія стала першою в історії відкритою акціонерною компанією. Шляхом фінансових спекуляцій за участі державного банку Дж. Ло отримав величезні прибутки, його компанія стала могутньою монополією. Проте, більша частина грошей, отриманих від випуску акцій Міссісіпської компанії, вкладалася в облігації державного боргу шляхом викупу їх у власників. Для підтримки курсу акцій підпорядкований Дж. Ло банк випускав все більше й більше банкнот, що в подальшому призвело до їхнього знецінення та краху всієї системи. Таким чином, втілення на практиці ідей Дж. Ло призвело до створення першої в історії фінансової піраміди. Утім, хвиля банкрутств та зневіра інвесторів не знищили саму ідею корпорації. Акціонерна форма власності залишалась широко розповсюдженою у банківській сфері та будівництві.

У XVIII ст. одночасно з розвитком корпоративного підприємництва було закладене підґрунтя соціальної відповідальності бізнесу. Підприємці-власники опікувалися своїми найманими працівниками, керуючись релігійними чи етичними переконаннями.

Важливо відмітити, що безпосереднє законодавче регулювання корпоративної діяльності було впроваджене у XIX ст. Вперше акціонерне товариство як організаційно-правова форма підприємницької діяльності зафіксоване у французькому Торговому кодексі 1808 року, тому ця дата зазвичай вважається моментом виникнення правового інституту «акціонерне товариство» [1, с. 53–56].

На початку XIX ст., керуючись європейським досвідом, корпорації починають активно створюватись у Північній Америці. У США за умов відсутності правових традицій, притаманних країнам Європи (римське право, кодекс Наполеона), що справили значний вплив на розвиток континентального акціонерного законодавства, були сприятливі умови для швидкого впровадження нових форм господарювання [9, с. 24]. Вільний підприємницький дух Нового світу після звільнення від колоніальної залежності у поєднанні з розвитком мануфактурного виробництва та побудовою широкої мережі залізниць сприяли швидкому становленню акціонерного капіталу. У 1811 р. у штаті Нью-Йорк було прийнято перший у США закон про підприємницькі корпорації, а вже у 1837 р. штат Коннектикут узаконив створення корпорацій без спеціального дозволу [10], що було історичним рішенням і мало вплив на подальший розвиток інституційного середовища бізнесу. Згодом аналогічні закони були прийняті й в інших штатах. Слід зазначити, що у колоніальний період право створення корпорацій у Північній Америці належало суверену – королю Англії, який видавав дозволи на ведення такої діяльності.

На початкових етапах становлення корпоративного сектору в США корпорації створювались у банківській сфері та транспорті. Сучасні дослідники А. Грінспен та А. Вулдрідж зазначають, що «масштаби залізничної революції не були б досяжні без такої форми корпоративної організації, яка гарантувала довге існування компанії і обмеження відповідальності, що захищало інвесторів» [3, с. 235]. Проте вже в середині XIX ст. кількість корпорацій, створених для виробничої і торговельної діяльності, щорічно зростала і корпоративна форма організації бізнесу швидко стала основною.

Слід зазначити, що одним із чинників швидкого поширення корпоративної форми організації бізнесу стало прийняття у XIX ст. низки законодавчих актів у Великій Британії та США, що значно лібералізували діяльність корпорацій та звільняли їх від обов'язків досягнення соціальних цілей і суспільних благ на користь задоволення інтересів акціонерів [23, с. 34]. Максимізація прибутку та збільшення дивідендів було єдиною метою діяльності корпорацій того часу. Серед основних переваг, що зумовили популярність корпоративної форми ведення бізнесу в XIX ст., відокремленість корпорації від засновників, тобто її існування незалежно від тривалості життя власників, відповідальність акціо-

нерів за зобов'язаннями корпорації лише в межах своїх внесків, можливість додаткового залучення капіталу шляхом випуску акцій, що згодом можуть бути перепродані.

На початку ХХ ст. відбулось подальше пом'якшення корпоративного законодавства у США – були скасовані обмеження на розмір статутного капіталу, знижено рівень відповідальності топ-менеджерів перед акціонерами, запроваджувалось обмеження прав інвесторів у частині доступу до інформації про діяльність компанії, звуження функцій нагляду і контролю з боку державних органів. Така лібералізація діяльності корпоративного сектору економіки дала свої результати. На початку ХХ ст. корпорації набули швидкого розвитку та стали основою економіки США, а торгівля акціями на біржі перетворилась на невід'ємну складову американської культури. Загальна кількість акціонерів зросла з приблизно 1 млн на межі століть до 7 млн у 1928 р. [3, с. 350]. Акціонування власності та корпоратизація підприємництва динамізували економіку.

Дослідження діяльності корпоративного сектору в ліберальній моделі ринкового господарства у ХХ ст. дозволило визначити три основні етапи становлення корпорацій, під час яких вони еволюціонували, а їхня роль в економіці трансформувалась у відповідь на зміни економічного середовища. Державне регулювання корпоративного сектору поступово ставало необхідністю і невід'ємною складовою його функціонування.

Перший етап припав на початок ХХ ст. і був пов'язаний з переходом від мануфактури до промислового виробництва. У цей період корпорації, що виникли під час промислової революції, розглядалися як майно їхніх власників. Цьому періоду притаманне панування механістичної концепції корпорації з повним ігноруванням інтересів робітників та орієнтацією на прибуток, що знайшло відображення в неокласичній теорії фірми, де корпорація розглядається як замкнута організація без зовнішнього впливу та правового регламенту.

У цей же час, на межі століть, виникла перша, класична, школа менеджерської думки. Індустріалізація обумовила необхідність планування, організації і контролю складних виробничих процесів та їх результатів. В основу управління корпораціями в цей період були покладені концепція наукового менеджменту Ф. Тейлора з обґрунтуванням виняткового і абсолютного значення матеріальної винагороди для працівника, а також концепція

ідеальної бюрократії М. Вебера, що розглядала ефективну корпорацію як ієрархічну систему.

Відповідно до неокласичної теорії фірми, характер внутрішньої організації корпорації, такі завдання менеджменту, як пошук ринків, продуктів, технологій не були у центрі наукових досліджень. Метою діяльності корпорації та, відповідно, менеджменту в цій моделі було визначення такого обсягу випуску продукції, що відповідає максимізації прибутку. Однак, діяльність корпорацій у неокласичній теорії фірми розглядалася в умовах досконалої конкуренції, що не відповідало дійсності та знайшло відображення в нових теоретичних обґрунтуваннях. Дж. Гелбрейт вказував на невідповідність економічної науки і реального світу: «Світ Маршалла² з його конкуруючими підприємцями, споживачами, які прагнуть до максимізації задоволень, і сьогодні продовжує служити цілям ортодоксії. Він не дає уявлення про світ, яким він є. Великі сучасні корпорації ... ось що є реальністю, і ось на що повинен бути звернений погляд економістів. Але вивчити Маршалла було варто. Для того щоб знати, що правильно, що потрібно твердо знати, що невірно» [5].

Дійсно, на початку ХХ ст. економічні умови принципово змінилися та спричинили зміни у структурі ринку. Дві хвилі корпоративних злиттів (1887–1904 рр. та 1916–1929 рр.) і створення вертикально інтегрованих корпоративних структур обумовили монополізацію ринків, що потребувало нового наукового осмислення та призвело до впровадження жорсткого антитрестівського законодавства і державного регулювання діяльності корпоративного сектору. Водночас на початку ХХ ст. у США зародилася доктрина капіталістичної благодійності. Посилився тиск суспільства на корпорації з метою вирішення суспільних проблем. Відносини між державою, суспільством і корпораціями зазнавали змін, що відображали зростаючу роль великого бізнесу. Набула поширення практика створення та фінансування корпораціями програм підтримки в різних сферах. Тобто, задоволення суспільних інтересів відбувалось, зокрема, і завдяки діяльності корпорацій.

Слід підкреслити особливу роль розвитку фондового ринку у збільшенні чисельності акціонерів. А. Грінспен та А. Вулдрідж так описують соціально-економічні трансформації того періоду:

² Альфред Маршалл (англ. Alfred Marshall, 26 липня 1842, Лондон – 13 липня 1924, Кембридж) – англійський економіст, лідер неокласичного напрямку в економічній науці.

«Демократизація» може здатися очевидним перебільшенням у контексті того, що більшість населення все ж не володіли акціями, проте це визначення досить чітко відображає характер змін, що відбувалися. Тепер акціями могли володіти не тільки заправили бізнесу і банкіри з Уолл-Стріт: будь-який бажаючий міг у такий спосіб накопичити собі на старість» [3, с. 351]. У результаті в основі капіталістичної системи утвердились компанії з широким колом акціонерів, які, як правило, відділяли володіння від управління. Засновники компаній все частіше перекладали функції управління корпорацією на професійних менеджерів, зберігаючи при цьому у власності лише невеликий пакет акцій.

Відповіддю на нові економічні реалії стала теорія відділення власності від управління, що виникла в 30-ті роки ХХ ст. і завоювала широку популярність як концепція, що обґрунтовувала сутність сучасного акціонерного товариства. Її автори – А. Берлі та Г. Мінз – у книзі «Сучасна корпорація і приватна власність» [18] вказують, що значення корпорації в ХХ ст. значно змінилось у порівнянні з ХІХ ст., корпорації фактично стали координувати розподіл економічних ресурсів і управляти власністю. Таким чином, зі зміною функцій корпорації змінилася і сама корпорація. А. Берлі та Г. Мінз відзначають, що перетворення зазнала не тільки зовнішня природа корпорацій, але і їхня внутрішня сутність. Значення акціонера в ХІХ ст. і акціонера великої корпорації ХХ ст. зовсім різне. Якщо перший контролював і керував акціонерним товариством, то в ХХ ст., у зв'язку з подальшим розширенням і виникненням величезного числа учасників, акціонери перестали впливати на управління, фактично перетворившись на звичайних вкладників, а всі управлінські функції перейшли до найманих виконавчих органів корпорації. Внаслідок цього, на думку А. Берлі та Г. Мінза, сталося відокремлення власності від управління.

Дифузія (або розпорошення) власності розглядалась прихильниками теорій народного капіталізму (теорії дифузії власності, управлінської революції, революції в доходах) як наслідок збільшення кількості підприємств акціонерної форми та розповсюдження акцій серед населення. Акціонери, на думку дослідників, перетворювались на рівноправних співвласників корпорації, тобто ставали власниками народного капіталу. Слушною є думка сучасної дослідниці корпоративних відносин Н. Супрун, яка зазначає, що основною методологічною помилкою зазначе-

ного підходу стало ототожнення поняття «дифузія акцій» (яке насправді стало характерною тенденцією розвитку корпоративного капіталізму в цей період) і поняття «дифузія власності», що на тлі динамічного зростання концентрації акціонерного капіталу в руках незначної кількості акціонерів виглядало не зовсім переконливо [14].

Другий етап еволюції корпорації припав на середину ХХ ст. На зміну механістичній концепції прийшло розуміння корпорації як організму зі складною внутрішньою структурою. Набули активного розвитку професійний та галузевий менеджмент. Такі дослідники як Дж. Бернхейм [19], П. Дракер [24], Дж. Гелбрейт [6] у своїх працях обґрунтовували ідеї про «менеджерську революцію», реальну владу менеджерів у корпораціях та витіснення ними капіталістів-власників. Слід зазначити, що саме досконалість організаційних інструментів в управлінні великими американськими корпораціями у цей період створювала конкурентні переваги на міжнародному ринку і таким чином, успішні стратегії менеджерів забезпечували експансію американських компаній на ринки Європи.

Слід зазначити, що у 1950-х роках активізувались наукові дискусії про взаємовідносини корпорацій і суспільства та отримала розвиток концепція корпоративної соціальної відповідальності. Якщо до 1950-х років відповідальність корпорацій перед суспільством переважно обмежувалась жертвами благодійним організаціям, то тепер настала епоха «усвідомлення» з визнанням загальної відповідальності бізнесу та його залучення до громадських справ [20, с. 4]. Все більшої актуальності набували питання вибору таких рішень компаній та стратегій їхньої діяльності, що були б бажаними для цілей і цінностей суспільства. Корпорації певної мірою стали виконувати роль держави у підвищенні суспільного добробуту. У подальшому забруднення навколишнього середовища та боротьба за громадянські права призвели до поширення ідей корпоративної соціальної відповідальності та посилення вимог до корпоративного сектору з боку держави, профспілок і споживачів.

Водночас зростання кількості акціонерних товариств та загострення конкуренції спричинили процеси концентрації. Нова хвиля злиттів і поглинень компаній, що розпочалась у 1960-х роках, характеризувалась диверсифікацією діяльності корпорацій та переважно когломеративними злиттями. Сучасні дослідники за-

значають, що основною метою менеджменту під час створення конгломератів було зростання розміру компанії та отримання вищих виплат. Натомість, диверсифікація фактично здійснювалася на шкоду підвищенню якості продукції та створенню винаходів [3, с. 528–533]. Це особливо контрастувало з роками післявоєнного десятиріччя, коли державне фінансування науки та інноваційної діяльності в США, як в межах корпоративних наукових підрозділів так і поза ними, було на високому рівні та забезпечувало створення принципово нових товарів та якісне удосконалення існуючих.

У нових економічних умовах головною метою корпорації стало виживання і зростання, зокрема шляхом оптимізації управління, покращення якісних характеристик виробництва, а також інтеграції підприємств, що знайшло відображення в теорії трансакційних витрат і теорії контрактів.

Представниками інституціональної економічної теорії були порушені питання створення надійних механізмів між- і внутрішньо фірмових контрактних відносин, оптимізації розмірів вертикально інтегрованих виробничих комплексів, організаційної структури компаній, системи корпоративного управління тощо. Центральне місце в інституціональному напрямі посіла теорія трансакційних витрат Р. Коуза, згідно з якою інституційні утворення, альтернативні ринкам, виникають там, де з'являється можливість мінімізувати трансакційні витрати [21]. Фактично Р. Коуз запропонував розглядати ринок і фірму як альтернативні способи економічної організації. Саме можливість зниження трансакційних витрат робить ефективною заміну ринкового обміну внутрішньою організацією, чим і пояснюється існування фірм.

Наукові праці Р. Коуза стали джерелом парадигмальних зрушень у сучасному економічному аналізі та спричинили появу цілої низки наукових концепцій. Вчений запропонував принципово новий підхід до аналізу ринку, фірми та держави, відмінний від пануючої у середині ХХ ст. кейнсіанської теорії з аргументацією неможливості уникнення державного регулювання ринкової системи.

Сучасний дослідник нової інституціональної економіки Р. Капелюшников зазначає: «З точки зору Коуза, механічне протиставлення конкуренції і плану, ринку і ієрархії за принципом «або-або» не має сенсу. Не в тому, звичайно, сенсі, що добре б до ринку додати трохи державного планування. Йдеться про оп-

тимальні розміри фірми. А вони, як встановив Коуз, визначаються межею, де витрати ринкової координації порівнюються з витратами адміністративного контролю. До цієї межі вигідна ієрархія, після – ринок» [8, с. 206]. До того ж, оптимальний розмір фірми варіюється для кожної галузі чи технології. На думку Р. Коуза, ринкова конкуренція сама встановлює оптимальну для економіки межу планування.

Теорія трансакційних витрат дає теоретичне підґрунтя і науковий інструментарій для аналізу діяльності сучасних корпорацій [17]. Значні трансакційні витрати часто виникають у великих корпоративних структурах. В сучасних економічних умовах трансакційні витрати корпорацій є насамперед зовнішніми. Наприклад, витрати на лобювання корпоративних інтересів, що в результаті створюють значні вигоди для корпорації. Водночас внутрішні трансакційні витрати пов'язані з необхідністю ефективного функціонування внутрішньої структури корпорації і зазвичай є значно меншими. Сучасні великі корпоративні структури є високо інтегрованими компаніями, що формують інтеграційні об'єднання на основі передачі прав власності та договірних зобов'язань. Залучення активів або специфічних інвестицій різних форм власності надає можливість власнику фірми забезпечити виробництво продукції в межах всього науково-виробничо-збутового циклу з мінімальними витратами і, насамперед, скороченням трансакційних витрат.

Водночас, у сучасних мовах корпорації стають більш гнучкими, здатними адаптуватися до встановлюваних державою структур та інститутів, зокрема за рахунок розширення своїх зв'язків та залучення малого і середнього бізнесу до своїх мереж. Використання аутсорсингу корпораціями дозволяє їм отримати ефект від зниження трансакційних витрат. Проте зі збільшенням інтеграційного об'єднання та розширенням мережі зв'язків корпорації ускладнюється внутрішня корпоративна структура та зростають внутрішні трансакційні витрати.

Таким чином, ускладнення внутрішньої корпоративної структури призводить до заміни ринкової моделі взаємодії адміністративною, що передбачає чітку ієрархію в структурі корпорації. Однак, значне ускладнення внутрішніх управлінських витрат корпорації неминуче призводить до втрати гнучкості і зниження ефективності діяльності великих корпорацій у зовнішньому середовищі. Отже, головним завданням сучасних корпорацій стало зна-

ходження оптимального співвідношення між їхньою внутрішньою структурою та розміром корпорації задля виживання в умовах посилення конкуренції.

Третій етап трансформації корпорацій та зміни їхнього значення в економіці припадає на 80–90-ті роки ХХ ст. Попереднє посилення державного регулювання господарської діяльності та розширення кола акціонерів призвело до становлення концепції корпорації як організації у взаємодії з іншими ринковими інститутами, що відображено зокрема у теорії прав власності.

Крім того, в цей період акцентування уваги на захисті прав акціонерів, формуванні корпоративної культури і принципів корпоративного управління спричинили ускладнення управлінських механізмів всередині компанії. Натомість зовнішнє середовище корпорацій, а саме визначені державою норми і правила, зазнали лібералізації керуючись теоріями неолібералізму і неоконсерватизму, що зокрема проявилось в економічній політиці «тетчеризму» та «рейганоміці». Так, наприклад, у США з метою стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності корпоративного сектору були знижені податки на корпорації (ставка податку на приріст капіталу знижена з 28% до 20%, податок на прибуток підприємств з 46% до 34%) [3, с. 548]. В цілому цей період характеризувався скороченням державних соціальних програм та дерегуляцією підприємницької діяльності.

Результатом дерегуляції економіки у цей період в США став розвиток інновацій у виробництві та управлінні корпораціями, створення нових компаній у високотехнологічних галузях, зміна організаційної моделі бюрократизованих великих американських корпорацій та перехід до більш гнучкої моделі виробництва і управління наприкінці 1980-х – початку 1990-х років. Завдяки лібералізації корпоративного сектору у 1980-х роках було засновано або вперше здійснене публічне розміщення акцій більше 3000 компаній, що динамічно розвивалися [11]. Багато з цих компаній малого і середнього розміру згодом стали лідерами ринку (Cisco Systems, Dell, Microsoft, Novell, Oracle, Sun Microsystems та ін.).

Висновки. Отже, історико-економічний аналіз становлення корпорацій дозволяє визначити основні періоди корпоративної історії та еволюції теоретичних концепцій, що обґрунтовували значення корпорацій в країнах з англосаксонською моделлю ринкової економіки, створюючи наукове підґрунтя для визначення правил діяльності корпоративного сектору.

Еволюційний процес ґене́зи корпорації відображено у змінах концепцій корпоративної теорії від констатації домінування інтересів власників капіталу без правової регламентації діяльності акціонерного товариства до аргументації зосередження на внутрішній структурі корпорації з метою виживання і розвитку в умовах зростання конкуренції, а також до теорій, що обґрунтовують доцільність та механізми врахування інтересів широкого кола акціонерів за умов розпорошеної власності та державного регулювання.

Застосування ідей вільного ринку на практиці створило сприятливі умови для заснування та розвитку великих корпоративних структур, що стали основою економічного зростання і технологічного прогресу. Водночас централізація і концентрація капіталу породжує негативні наслідки монополізму, що спонукає до пошуку балансу між неконтрольованою діяльністю корпорацій за умов вільного ринку та її регулюванням. Суперечливість позицій корпоративного сектору в інституційній взаємодії держави і ринку полягає у його двоякому значенні для економіки та суспільства – як рушія економічного зростання завдяки наявним ресурсам капіталомістких підприємницьких об'єднань та як суб'єкта ринкової влади, що породжує деструктивні чинники для розвитку економіки і потребує державного регулювання.

У сучасних мовах корпоративні структури стають більш гнучкими, здатними адаптуватися до встановлюваних державою структур та інститутів, зокрема за рахунок розширення своїх вертикальних і горизонтальних зв'язків та залучення малого і середнього бізнесу до своїх мереж. Питання державного регулювання корпоративного сектору в США та Великій Британії у контексті інституційних трансформацій ринкової економіки становлять перспективний напрям подальших досліджень.

1. Акчуріна О. Тенденції розвитку сутності поняття «корпоративне управління». *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1(2). С. 53-56.
2. Аникин А.В. Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. Москва: Директмедиа Паблишинг, 2008. 413 с.
3. Гринспен А., Вулдридж А. Капитализм в Америке. История. Москва: Альпина Паблишер, 2020. 560 с.
4. Грінка Т.І. Вплив держави на формування конкурентного корпоративного сектору в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес*

- та управління. Вип. 2(25). 2020. С. 119-125. doi: <http://doi.org/10.32782/easterneurope.25-17>.
5. Гэлбрейт Дж. Жизнь в наше время. Москва, 1986. 406 с.
 6. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. Пер. с англ. Москва: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига»; Санкт-Петербург: Terra Fantastica, 2004. 602 с.
 7. Дементьева А.Г. Эволюция корпоративных структур и система корпоративного управления. *Менеджмент сегодня*. 2008. № 1. С. 2-14.
 8. Капелюшников Р. Рональд Коуз, или Сотворение рынков. URL: <http://pravroz.ru/files/coasefirme.pdf> (дата звернення: 05.04.2021).
 9. Магданов П.В. История возникновения корпораций до начала XX века. *Ars Administrandi*. 2012. № 4. С. 24-30.
 10. Мозолин В.П. Корпорации, монополии и право в США. Москва: Изд-во МГУ, 1966. 394 с.
 11. О'Нил У. Как делать деньги на фондовом рынке. Стратегия торговли на росте и падении. Москва: Альпина Паблшер, 2011. 329 с.
 12. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.; за ред. д.е.н. В.В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 532 с.
 13. Редзюк Є. Держава і корпоративне управління – шлях до європейських цінностей чи в нікуди? *Дзеркало тижня*. 2019: URL: <https://dt.ua/macrolevel/derzhava-i-korporativne-upravlinnya-shlyah-do-yevropeyskih-cinnostey-chiv-nikudi-303670.html> (дата звернення: 25.03.2021).
 14. Супрун Н.А. Еволюція наукових концепцій корпоративізму як чинник становлення теорії корпоративного управління. *Економічна теорія*. 2009. № 4. С. 75-89.
 15. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються. Вид. 2-ге. [Електронний ресурс]: монографія / Л.В. Руденко-Сударєва, О.М. Мозговий, В.В. Токар та ін.; за наук. ред. д.е.н., проф. Л.В. Руденко-Сударєвої. Київ: КНЕУ, 2015. 270 с.
 16. Уманців Ю.М. Взаємодія корпорацій та урядів за умов глобалізації. ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана». 2015. С. 167-168. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/14810/167-168.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.07.2021).
 17. Яркова Т.А., Михайлова Н.К. Концептуальные подходы теории трансакционных издержек к исследованию корпоративного сек-

- тора в современной экономике. *Фундаментальные исследования*. 2016. № 12-5. С. 1179-1183.
18. Berle, A.A., Means, G.C. The Modern Corporation and Private Property. New York: MacMillan & Co, 1932. P. 256.
 19. Burnham, J. The Managerial Revolution. What is Happening in the World. New York, John Day Co., 1941.
 20. Carroll, A.B. (2008). A History of Corporate Social Responsibility: Concepts and Practices, in E. Crane, D. Matten, A. McWilliams, J. Moon & D. S. Siegel (eds). The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility (Oxford, Oxford University Press), 19-46. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199211593.003.0002>.
 21. Coase, Ronald H. The Nature of the Firm. *Economica*. 4 (November). P. 386-405: [рус. пер.: Природа фирмы под ред. О.И. Уильямсона и С.Дж. Уинтера]. Москва: Дело, 2001. С. 33-52. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>.
 22. Dari-Mattiacci, G., Gelderblom, O., Jonker, J. & Perotti, E. (2017). The Emergence of the Corporate Form. *Journal of Law, Economics and Organization*, 33, 193-236. doi: <https://doi.org/10.1093/jleo/ewx002>.
 23. Davoudi, Leonardo & McKenna, Christopher & Olegario, Rowena. (2018). The historical role of the corporation in society. *Journal of the British Academy*, 6, 17-47. doi: <https://doi.org/10.5871/jba/006s1.017>.
 24. Drucker Peter F. Concept of the Corporation. New York, John Day Co., 1946. P. 329.

References

1. Akchurina, O. (2013). Trends in the essence of the concept of corporate governance. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti - Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*, 1(2), 53-56 [in Ukrainian].
2. Anikin, A.V. (2008). Youth of Science: Life and Ideas of Economic Thinkers before Marx. Moscow: Directmedia Publishing [in Russian].
3. Greenspan, A., Wooldridge, A. (2020). Capitalism in America: a History. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].
4. Grinka, T.I. (2020). The influence of the state on the formation of a competitive corporate sector in Ukraine. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia - Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 2(25), 119-125. doi: <http://doi.org/10.32782/easterneurope.25-17> [in Ukrainian].

5. Galbraith, J.K. (1986). A Life in Our Times. Moscow: Progress [in Russian].
6. Galbraith, J.K. (2004). The New Industrial State. Moscow: AST [in Russian].
7. Dementeva, A.G. (2008). Evolution of corporate structures and corporate governance system. *Menedzhment sehodnia - Management today*, 1, 2-14 [in Russian].
8. Kapeliushnykov, R. (2007). Ronald Coase, or The Creation of Markets. Retrieved from <http://pavroz.ru/files/coasefirme.pdf> [in Russian].
9. Magdanov, P.V. (2012). The history of the emergence of corporations before the beginning of the twentieth century. *Ars Administrandi - Ars Administrandi*, 4, 24-30 [in Russian].
10. Mozolin, V.P. (1996). Corporations, Monopolies, and Law in the United States. Moscow: MGU [in Russian].
11. O'Neil, W.J. (2011). How to Make Money in Stocks. A Winning System in Good Times or Bad. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].
12. Nebrat, V.V., Suprun, N.A. (2019). Entrepreneurship in Ukraine: historical and institutional analysis: monograph. NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting [in Ukrainian].
13. Redzuk, Y. (2019, February 22). State and corporate governance - the path to European values or nowhere? *Dzérkalo týzhnia. Ukraína - Mirror of the week*, 7. Retrieved from <https://dt.ua/macrolevel/derzhava-i-korporativne-upravlinnya-shlyah-do-yevropeyskih-cinnostey-chiv-nikudi-303670.html> [in Ukrainian].
14. Suprun, N.A. (2009). Evolution of scientific concepts of corporatism as a factor in the formation of the theory of corporate governance. *Ekonomichna teoriia - Economic theory*, 4, 75-89 [in Ukrainian].
15. Rudenko-Sudarieva, L.V. (2015). Transnationalization and competitive development of national economies: theory and practice of developing countries: monograph. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
16. Umanciv, U.M. (2015). Interaction of corporations and governments under globalization. DVNZ Vadym Hetman Kyiv National University, 167-168. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/14810/167-168.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
17. Yarkova, T.A., Mykhailova, N.K. (2016). Conceptual approaches to the theory of transaction costs to the study of the corporate sector in the modern economy. *Fundamental'nye yssledovanyja - Fundamental research*, 12-5, 1179-1183 [in Russian].
18. Berle, A.A., Means G.C. (1932). The Modern Corporation and Private Property. New York: MacMillan & Co.

19. Burnham, J. (1941). The Managerial Revolution. What is Happening in the World. New York, John Day Co.
20. Carroll, A.B. (2008). A History of Corporate Social Responsibility: Concepts and Practices', in E. Crane, D. Matten, A. McWilliams, J. Moon & D. S. Siegel (eds). The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility (Oxford, Oxford University Press), 19-46. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199211593.003.0002>.
21. Coase, Ronald H. (2001). The Nature of the Firm. *Economica*. 4 (November), 386-405. Moscow: Delo, 33-52. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x> [in Russian].
22. Dari-Mattiacci, G., Gelderblom, O., Jonker, J. & Perotti, E. (2017). The Emergence of the Corporate Form. *Journal of Law, Economics and Organization*, 33, 193-236. doi: <https://doi.org/10.1093/jleo/ewx002>.
23. Davoudi, Leonardo & McKenna, Christopher & Olegario, Rowena. (2018). The historical role of the corporation in society. *Journal of the British Academy*, 6, 17-47. doi: <https://doi.org/10.5871/jba/006s1.017>.
24. Drucker, Peter F. Concept of the Corporation. New York, John Day Co., 1946. P. 329.

Стаття надійшла до редакції 21 липня 2021 р.